

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Анна Славчева Кръстева,

Нов Български университет, департамент Политически науки

за докторската дисертация „Разширяване на Европейския съюз към Западните

Балкани: политическа воля и условия за членство”

на Велислав Добромиров Иванов

за присъждане на образователната и научната степен “доктор”

по професионално направление 3.3. Политически науки (Политологични изследвания на Европейския съюз)

„От всичко, което човек изгражда, нищо не е по-добро и ценно от мостовете. Те са изградени на мястото, където се пресичат най-много човешки нужди... и не служат за нищо скришно и зло“. Забележителната мисъл на нобеловия Иво Андрич като мото на труда е и заявка, и амбиция, и обещание – за слав на аналитично и нормативно, за високо разбиране на евроинтеграцията на Западните Балкани като мост, за двата бряга на мостта като еднакво важни за движението по него. Дали, доколко и как е постигната тази амбиционна заявка е предмет на настоящата рецензия.

Преди да премина към анализа, трябва да отбележа, че предоставеният текст със своите 263 стр отговаря на формалните изисквания за докторска дисертация. Прложен е и списък от 263 цитирани заглавия. По-прецизен подход би предполагал този общ списък да се раздели на няколко различни категории публикации: академични; регламенти, решения и т.н. на европейски и международни организации; източници на данни като проучвания на общественото мнение.

Сред най-съществените позитивни аспекти на теоретичния дизайн и разгръщането му в изследването бих открила:

- Изследването на разширяването на Западните Балкани през концептуалната призма на политическата воля в нейното двустранно проявление – на ЕС и на кандидатите за членство. Това е и главната цел на дисертационния труд, чиято амбиция е да се фокусира върху *връзката* между двата вида политическа воля – европейска и национална, останала “до голяма степен неизследвана” (с.13). Така формулираната цел е продуктивна в две теоретични насоки. Тя позволява да се премине от политико-технологичния въпрос *как* към ключовия политически въпрос *дали*. Формулиран по друг начин, фокусът върху политическата воля позволява да не се слага коня

преди каруцата, или на академичен език, *politics*, политическият дебат върху политическата стратегия, да предшества *policies*, осъществяването на политиката, в случая на евроинтеграцията. Втората продуктивна насока, която е по-скоро теоретична възможност, отколкото концептуално-аналитична реализация в текста, е на липсата на историческо въображение – една от най-честите критики за политическото развитие на страните от Източна Европа – да се противопостави субектността, политическата воля, която имплицитно включва отговорността на елитите и за политическата ориентация на промяната, и за ефективността на нейната реализация.

- Рефлексивността спрямо теоретичния избор на липса на ‘голяма теория’ и убедителното приложение към избраните казуси на категоризацията на Liphart за видовете казуси спрямо това дали градят теория. Рефлексивността намира израз и в критичния прочит на литературата, който не се разлива в декларативна ерудираност, а се концентрира върху релевантна селекция на концептуални дистинкции и теоретизации, които продуктивно ‘работят’ в изследването. Ще спомена две от концептуализациите с голямо евристично значение за разбиране спецификата на евро-интеграцията на Западните Балкани: разграничението между *statehood* (държавната организация) и *stateness* (капацитетът на държавата да изпълнява своите функции) (Elbasani); приемането на *acquis communautaire* на три равнища: вербално, законово, същинско (Elbasani).
- Основен аналитичен конструкт е клъстерът от четири хипотези, които авторът прилага и обобщава за всеки отделен случай. Той е подкрепен и от теоретичен модел, който операционализира политическата воля в два вида фактори – първични и вторични, а индикаторите мери според две схеми: формалните индикатори – бинарно, наличен/отсъстващ, а неформалните индикатори – чрез три степени на проявление: слаб/ограничен/силен. Така очертаният теоретичен модел авторът прилага към всеки отделен случай и синтетично визуализира резултатите в таблици.
- Структурата на дисертацията е израз на две логики. Първата е дедуктивна: от обзора на литература, конструирането на модела, анализа на регионалната перспектива към отделните казуси. Втората логика отразява политическата специфика на ЗБ и отликата ѝ от предишната вълна: ако подходът на ЕС при Източното разширяване е групов и инклузивен, по отношение на ЗБ бива съществено трансформиран, индивидуализиран и базиран на собствените заслуги. Втората логика е определяща за ‘линейната’ структура на дисертацията – отделна глава за всяка страна. Тя оправдава автора за отказа на потърси по-високо аналитично ниво – напр. типология на стра-

ните по отношение на зрялост/напредък на процеса, сходни проблеми или други възможни критерии. Необходимо е да се отбележи, че тази линейна структура не е очевидна и има и доста подводни камъни: напр, множество сравнения между Хърватия и Сърбия в главата за първата, преди втората да е още въведена.

- Критичният анализ на множество противоречия, разминавания, напрежения в процеса на евро-интеграция.. Сред изключително високия брой интересни наблюдения ще отбележа две. Първото е от сръбския казус и се отнася до разминаването на европейския дискурс, редуциращ етичния дебат до предаването на Трибунала в Хага на стотина издирвани лица, и публичният дебат в страната, значително по-заинтересован от бедност, жизнен стандарт и т.н. “ Това позволява на сръбския политически елит да оправдае действията си с външен натиск и да ги представи като сделка или рационална сметка, наместо да иницира съществен разговор за близкото минало” (с.98). Втори интересен пример сред множеството идентифицирани противоречия и дилеми е от Македония: ” прекомерният интервенционизъм създава впечатлението, че Брюксел се отнася към Македония като към „мек протекторат“ (Kacarska 2015: стр.110), което води до бързо решение на конкретния проблем, но има негативни дългосрочни последици. Тази дилема – дали да се намеси пряко или да разчита на косвените инструменти за влияние, сред които и условността – стои пред ЕС при всяка криза” (с.132).
- Сред най-съществените достойнства на изследването е създаването на богата база данни с етапите, актьорите, факторите на евроинтеграцията на ЗБ.
- Впечатляваща е способността на автора за синтез, за плътно представяне на резултатите от приложението на теоретичния модел както за всяка отделна глава, така и в сравнителен план в заключението. Сравнителните таблици са с изключително висока информативна и аналитична плътност, като в същото време са отворени и за нови интерпретации.
- Заслужава да се отбележи, че авторът търси известен библиографски баланс на западни и български публикации, макар – логично и очаквано – първите да преобладават, бидейки значително по-многобройни.
- Стилът е ясен; постига и концептуална плътност, и четивност.

Няма изследване, което освен множеството си позитивни резултати, да не оставя и някои открити въпроси, както и да съдържа известни дефицити и дисбаланси. Бих откритола някои от тях:

- Най-същественото теоретично предизвикателство е сферата на валидност на разглежданите казуси. Има огромен теоретичен преход от анализа на конкретен за всяка страна казус към обобщение на политическата воля за разширение и евро-интеграция, без да има разгърнатата рефлексия върху обосноваването на този голям скок от частното към общото. Хетерогенността на казусите не е достатъчно убедително обоснована и се разгръща в твърде широки граници: от аморфно дефинираното “Спомагане на политическия процес от страна на ЕС” за Македония до фундаменталния политически въпрос за израждане на държавност по отношение на Черна гора и Косово, но без приоритизирането ѝ за Босна и Херцеговина, през по-слабо приоритетния въпрос за административната реформа на Албания.
- На второ място бих поставила контраста между ‘thick’, по-плътното дефинирано теоретично дизайнерство, и ‘thin’, до голяма степен олекотената методология. По отношение на последната текстът е по-скоро лаконичен, информира ни за предпочитанието на автора към качествените методи и откроява анализа на казуси. Липсва артикулирането на основната цел в изследователски въпроси. Хипотезите са формулирани в леко флуиден жанр, миксиращ изследователски въпроси и хипотези.
- Има някои аналитични асиметрии и недостатъчно отчитане на многоизмерността на изследвани феномени. Основната теза, че “Политическата воля за разширяване на ЕС към ЗБ е недостатъчна и условността към страните от региона е слабо ефективен инструмент“ (с.40) е ясно и амбициозно формулирана, но парадоксално е теоретично асиметрична, защото оценява евро-интеграцията от позицията на ЕС. Така тезата негативно тушира заявката на автора за концептуална симетрия и изследване на евро-интеграцията в двойната перспектива на политическата воля и на ЕС, и на страните-кандидатки. Теоретична асиметрия се съдържа и във втората хипотеза в двете ѝ разновидности: “Политическата воля в ЕС води до широк обществен консенсус за евро-интеграция“ и „Лисата на политическа воля за разширяване в ЕС води до ерозия на обществения консенсус в страните-кандидатки“. Хипотезата асиметрично концептуализира и агенсу, и отговорността на европейските и националните елити, като съществено и неоснователно дереспонсабилизира вторите, включително и за нарастващия европектицизъм.
- Ще посоча и един пример за едноизмерно представяне на многомерен феномен. Брюкселският политически дискурс за интеграция на ЗБ има двоен, твърде различен адресат – желаещата балканска аудитория и уморената европейска публика. Когато авторът оценява като ‘лош сигнал’ (с.51) заявката на Жан-Клод Юнкер, че в неговия

мандат няма да има ново разширяване, той я възприема само с балкански сетива, докато водеща за нейното разбиране е политическият анеобходимост да се успокоят евроскептичните западни избиратели. По-експлицитното въвеждане на двойствеността на публиките би съдействало да нюансира и задълбочи обясненията, напр. да се раберее, че избягването на думите ‘членство’ и ‘присъединяване’ не е ‘поразително’ (Phinnetore 2013, с. 28, Иванов, с. 57), а е Езопов дискурсивен похват, целящ да не дава допълнителни аргументи на растящия еевроскептицизъм, но да продължи на дава надежна на нетърпеливите Западни Балкани.

- Някои части имат по-скоро дескриптивен характер – напр. ‘Развой на събитията’. Политологичните изследвания имат нужда от конкретна контекстуализация, но тя би трябвало да е по-плътна аналитично, да въвежда – вкл. като подзаглавие – аналитичната призма, през която се пречупва реконструкцията на съответните събития.
- В крайния вариант на дисертацията не е отчетена препоръката от вътрешната защита авторите в текста да не са представени само с фамилия, а с цяло име или поне инициали на първото.

Списъкът и на силните, и на по-проблематичните страни на изследването би могъл да се продължи, по-същественото е, че първите категорично преобладават над вторите. Резултатите от изследването вече са представени на националната и международната академична общност под формата на пет публикации, една от които в чужбина.

Въпроси

Бих поканила авторът да поразсъждава по два въпроса, които са и две възможни насоки на продължаване и задълбочаване на изследването.

Доминирането на по-инструменталния подход на оценка на политиките на разширяване над по-фундаменталния въпрос за ‘флософията’ на промяната, както и доминирането на екзогенните над ендогенните актьори (Хипотеза 1) не се ли връщат като бумеранг с вълната национален популизъм, която иска да обърне тези взаимоотношения.

Ако темпоралността на евро-интеграцията все повече се втечнява, има ли продуктивни алтернативи на евро-интеграцията, които да осигуряват мир, стабилност и развитие в региона.

Бих желала още веднъж да поясня, че това са въпроси, по които авторът, ако прецени, може да вземе отношение на защитата, но може да ги възприеме и като насоки за бъдещо задълбочаване на изследването с оглед публикация.

Оценка на личния принос на кандидата

Списъкът с приноси коректно очертава основните резултати в дисертацията. Приносите на кандидата от изследването са лични. Бих ги обобщила в две групи: теоретични и емпирични.

Първите са свързани с разработването на теоретичен модел на евро-интеграцията на Западните Балкани на основата на понятието политическа воля – и европейска, и национална, операционализиран в индикатори и тестван чрез клъстър от четири хипотези. Този модел успешно работи в дисертацията и би могъл да бъде приложен и в други изследвания.

Основната амбиция на дисертацията е емпирична и затова корпусът от емпирични приноси е по-значителен. Бих открила три под-групи. Първата е създаването на богата база данни за етапи, актьори, напрежения, постижения и дилеми на всички страни-кандидатки от ЗБ. Втората група емпирични приноси е свързана със синтезирането на тези данни и визуализацията в табличен вид, които съдействат за сравнителни анализи – както направените в изследването, така и бъдещи. Третата група емпирични приноси са свързани с тестването на хипотезите и нюансираните заключения за всяка от тях по отношение на всяка анализирана страна.

Приносите са безспорни и бих формулирала препоръката дисертацията – след преработка, която да отчете някои препоръки от рецензиите – да бъде публикувана като монография.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направено е солидно емпирично изследване с теоретични елементи със собствени резултати и приноси, което ми дава основание с убеденост да предложа присъждането на образователната и научната степен “доктор” по професионално направление 3.3. Политически науки (Политологични изследвания на Европейския съюз)

19 март 2019г.

Изготвила рецензия:

проф. д-р Анна Кръстева